

УДК 65.012.32:631.11

Петченко М. В.

ЕВОЛЮЦІЯ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛІНГУ НА ТЛІ ЗМІН УМОВ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ПАРАДИГМ МЕНЕДЖМЕНТУ

Трансформаційні процеси сучасності, які характеризуються глобалізацією та інтеграцією національної економіки до світового простору, набуттям нових форм підприємницької діяльності та менеджменту всіх рівнів, потребують розвитку підходів до управління підприємством на основі концепції контролінгу, що уможливорює гнучке та адаптивне реагування на зміни у зовнішньому і внутрішньому середовищі суб'єктів підприємницької діяльності. Саме контролінг, інтегруючи у собі різні структурні елементи підприємства, що беруть безпосередню участь у його господарській діяльності, вираженій у фінансовій, економічній, організаційній і технічній сфері, сприяє прийняттю ефективних управлінських рішень у площині операційної (оперативної) та стратегічної діяльності [1].

Тому, зважаючи на сьогоденні проблеми економічної нестабільності та деструктивного впливу фінансових процесів у державі, суб'єкти підприємництва різних форм та сфер діяльності мають застосовувати всі можливі ефективні інструменти фінансового контролінгу задля своєчасного виявлення, попередження або уникнення негативних тенденцій у своєму стані.

Наразі концепції фінансового контролінгу, їх розвиток, теоретичні засади та практичні аспекти його впровадження розглядаються у працях низки вітчизняних науковців, серед яких слід відзначити комплексне монографічне дослідження Карцевої В. В. [2]. Біломістна І. І. [3] та Васильєва Т. А. [4] розглядають фінансовий контролінг у системі управління підприємством, а Виговська Н. Г. [5] та Савчук Д. [6] наголошують на антикризових засадах фінансового контролінгу.

Незважаючи на тривалу історію формування та розвитку вітчизняної теорії та практики фінансового контролінгу, трактування його сутності та визначення, надані в літературних джерелах, вельми неоднозначні. Крім того, сучасні дослідження уможливають виокремлення шкіл і концепцій контролінгу. На наш погляд, набуття нових якостей системи фінансового контролінгу відбувається під впливом змін умов підприємництва та парадигми менеджменту в Україні.

Метою статті є дослідження взаємозв'язку між етапами розвитку підприємництва, менеджменту та концепціями фінансового контролінгу.

Звертаючись до 1900–1930 рр. ХХ століття, коли умови підприємницької діяльності характеризувалися практичною відсутністю конкуренції, передбачуваністю економічних процесів, низьким рівнем фінансового ризику, у функції контролінгу (у сучасному розумінні) потреби не існувало. Керівництво підприємством здійснювалося на основі застосування контролю, як інформативної складової управлінського процесу. Проте, можливо відзначити, що поєднання функції планування та контролю у цей період також є певними ознаками контролінгу.

У 1930–1960 рр. відбувається криза надвиробництва в національних масштабах США та настає епоха масового збуту. Відповідно, ускладнюються процеси досягнення конкурентних відмінностей, як основних факторів впливу на споживачів і стимулювання попиту. Необхідним стає ефективне управління витратами і результатами діяльності. Отже, виникає перші ознаки фінансового контролінгу у формі концепції управлінського обліку, яка покликана забезпечити прибутковість функціонування суб'єкта підприємництва.

Період 1960–1970 рр. характеризується посиленням конкурентної боротьби, підвищенням споживчих вимог до якості виробленої продукції, розвитком міжнародної конкуренції, ускладненням управлінських процесів. У цей період починають активно розвиватися стратегічні концепції менеджменту, націлені на довгостроковий успіх підприємств та організацій. Крім того, розвитку набувають організаційні форми підприємницької діяльності, що обумовлює необхідність узгодження дій керівництва з підрозділами підприємств.

Ще одним поштовхом до набуття фінансовим контролінгом сучасної форми стає динамічний розвиток у 1970–1990 рр. комп'ютерної техніки та впровадження автоматизованих систем управління. У цей період конкуренція продовжує наростати, відбуваються якісні перетворення технологій виробництва, змінюються відносини виробників і влади. У зв'язку з цим виникає потреба в зовнішньому аналізі, процесах інтеграції, зниженні ризику.

Основи когнітивних концепцій стратегічного управління, які з'являються у 80-х рр. ХХ ст., доводять, що менеджмент потребує не лише оцінки витрат та фінансових результатів, зовнішнього конкурентного середовища, а й в інтуїтивних припущень, пізнання економічних та фінансових процесів на підприємстві. Отже, формуються такі властивості контролінгу як внутрішньофірмова координація, цільова спрямованість на довгострокове виживання та забезпечення конкурентоспроможності.

Важливим фактором, що вплинув на формування фінансового контролінгу, є виникнення конфлікту інтересів компаній з інтересами зацікавлених осіб та інститутів, поява концепції соціальної відповідальності. Відповідно, і фінансовий контролінг набуває комплексного характеру, враховуючи ключові показники результативності, що входять в чотири блокі системи збалансованих оціночних показників (BSC). При цьому актуальним стає балансування стратегічних та оперативних показників.

Наприкінці ХХ – початку ХХІ століття починається період, що характеризується розвитком творчого підходу до стратегічного управління, пов'язаного з постійним пошуком нових видів діяльності, створення особливих конкурентних переваг товару і форм залучення споживачів. Посилюється роль здібностей (компетенцій) персоналу в досягненні стратегічних цілей, тому зміни зовнішнього середовища стають все більш непередбачуваними, і потрібна негайна реакція на такі зміни. Таким чином, актуальним стає гнучкий та адаптивний характер управління підприємством.

В цьому періоді аспектів раціональності (досягнення компромісу між цілями та інтересами різних груп) та варіативності (вибору з можливих альтернатив фінансових управлінських рішень).

Окремі науковці відзначають, що з поч. 2000-х рр. фінансовий контролінг має суто стратегічну спрямованість, оскільки рішення більшості оперативних завдань на сучасному етапі вже може бути автоматизовано. Проте, автоматизувати творчий підхід, знання, інтуїтивні здобутки експертів та фахівців у сфері фінансових рішень неможливо, отже необхідним є поєднання стратегічних та оперативних аспектів фінансового контролінгу.

Слід погодитися із Тельноюю Г. В., яка під фінансовим контролінгом розуміє підсистему фінансового управління, спрямовану на розробку управлінських рішень щодо досягнення стратегічних цілей з мінімальним ризиком та побудовану на системі інформаційних потоків, охоплюючи функції управління активами, капіталом, грошовими потоками, інвестиціями, інноваціями та фінансовими результатами [7].

Таким чином, бачиться недоцільним погодження із думкою низки авторів, що вказують на появу концепції контролінгу на початку 90-х рр. ХХ ст. Фінансовий контролінг формувался поступово, набуваючи нових якостей та функцій в процесі змін умов підприємницької діяльності та парадигм менеджменту. Таке поступове наповнення фінансового контролінгу представлено на рис. 1.

Рис. 1. Формування фінансового контролінгу під впливом умов господарювання та парадигм менеджменту

Сучасні концепції фінансового контролінгу відповідають потребам сьогодення. Аналіз наукової літератури [1–11] дозволив виокремити його наступні концептуальні ознаки:

фінансовий контролінг як засіб досягнення кінцевої мети. Такої точки зору дотримуються: Е. Майєр, М. Мескон, Ф. Хедоури, Р. Манн. При цьому Е. Майєр вказує на забезпечення діяльності підприємства у двох аспектах: короткотерміновому (оптимізація прибутку) і в довготерміновому (зберігання та підтримка гармонійних взаємині взаємозв'язків певного підприємства із зовнішнім середовищем – природною, соціальною, господарською сферами) [10], а Р. Манн базує концепцію на регулюванні витрат і фінансових результатів діяльності;

характерна сукупність методів та інструментів, що спрямовані на функціональну підтримку фінансового менеджменту підприємства та охоплюють інформаційне забезпечення, планування, координацію, контроль і внутрішній консалтинг фінансових процесів. В цьому аспекті фінансовий контролінг представлений у працях Герсне Р., Вебера Й., Хорвата П., Терещенко О. О. та Тельнової Г. В.;

інтегрована підсистема прийняття управлінських рішень щодо пріоритетних напрямків фінансової діяльності підприємства, яка базується на комплексному аналізі даних бухгалтерського обліку, внутрішнього контролю та передбачає узгодження фінансових аспектів функціонування усіх підрозділів підприємства (С. В. Івахненкова, О. В. Мелих [12]);

необхідна складова антикризового управління на підприємстві. Такий аспект фінансового контролінгу втілений у дослідженнях Н. Г. Виговської, А. Ю. Полчанова [5] та Савчука Д. [6]. Зокрема, автори вказують на те, що «впровадження системи антикризового контролінгу на підприємствах надасть можливість:

- 1) підвищити якість управлінських рішень в умовах нестабільності ринкового середовища;
- 2) відслідковувати зміни, що відбуваються у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства;
- 3) сформувати релевантну інформацію для прийняття управлінських рішень;
- 4) інтегрувати різні види управлінської діяльності;
- 5) підвищити гнучкість підприємства» [5].

Таким чином, умови, в яких функціонують сучасні суб'єкти підприємницької діяльності, обумовили подальший розвиток концептуальних положень фінансового контролінгу, що враховують необхідність подолання кризових явищ у фінансових процесах на макрорівні. Коливання валютного курсу, нестійкість банківської системи та умов кредитно-депозитної політики країни, підвищення фінансових ризиків внаслідок погіршення показників прибутковості вітчизняних підприємств та організацій створюють додаткові потреби у забезпеченні фінансового контролінгу суб'єктів підприємництва сучасними методами та інструментами.

Задля цього повинні висуватися підвищені вимоги до достовірності й точності внутрішньої та зовнішньої інформації відносно прогнозних тенденцій фінансового розвитку на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях. Необхідним є перехід від констатуючого контролю на основі екстраполяції динаміки показників до його експертних форм прогнозування. Всі дії керівництва треба зосередити на ранньому виявленні перших ознак та попередженні неплатоспроможного стану, банкрутства.

Слід відзначити, що стратегічна спрямованість та оперативні заходи фінансової діяльності, що базуються на контролінговій функції, мають відповідати превентивній антикризовій політиці підприємства та охоплювати різні аспекти діяльності, зовнішні дестабілізуючі тенденції та внутрішні компетенції з подолання негативного впливу.

ВИСНОВКИ

Дослідження історичних спонукань до формування фінансового контролінгу дозволило простежити його зв'язок із умовами господарювання та парадигмами менеджменту підприємств та організацій.

В сучасних умовах політико-економічної нестабільності України, деструктивного впливу фінансових процесів на діяльність суб'єктів підприємництва, фінансовий контролінг повинен зайняти пріоритетне місце в системі превентивного антикризового управління підприємством.

Запровадження системи антикризового фінансового контролінгу на вітчизняних суб'єктах підприємництва надасть змогу не допустити зниження рівня ліквідності та платоспроможності, забезпечити фінансову стійкість, підвищити гнучкість, адаптивність та опера-

тивність прийняття управлінських рішень в умовах мінливих зовнішніх умов, запобігти виникненню кризових явищ, визначити ранні ознаки фінансових проблем та сприяти їх ефективному усуненню.

Перспективою подальших досліджень є формування дієвої системи методів та інструментів антикризового фінансового контролінгу на вітчизняних суб'єктах підприємництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Рудницький В. С. Види сучасного контролінгу / В. С. Рудницький, Т. В. Рудницький // Вісник Національного університету «Львівська політехніка», «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2012. – № 722. – С. 221–225.
2. Карцева В. В. Фінансовий контролінг підприємств і організацій споживчої кооперації [Текст] : монографія / В. В. Карцева ; Вищ. навч. закл. Укоопспілки «Полтав. ун-т економіки і торгівлі». – Полтава : ПУЕТ, 2013. – 335 с.
3. Біломістна І. І. Фінансовий контролінг як система ефективного управління діяльністю підприємства [Електронний ресурс] / І. І. Біломістна, О. М. Біломістний, А. С. Фесенко // Вісник Університету банківської справи Національного банку України . – 2014. – № 1. – С. 64–68.
4. Васильєва Т. А. Фінансовий контролінг як інструмент управління економічними процесами на підприємстві [Електронний ресурс] / Т. А. Васильєва, О. В. Рябенков // Вісник Української академії банківської справи . – 2014. – № 1. – С. 84–90.
5. Виговська Н. Г. Антикризовий фінансовий контролінг як інструмент запобігання банкрутства [Електронний ресурс] / Н. Г. Виговська, А. Ю. Полчанов // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер. : Економічні науки . – 2013. – № 4. – С. 146–153.
6. Савчук Д. Фінансовий контролінг на підприємстві в період економічної кризи [Електронний ресурс] / Д. Савчук // Ринок цінних паперів України . – 2012. – № 12. – С. 91–96.
7. Тельнова Г. В. Підсистема контролінгу в системі фінансового менеджменту підприємства / Г. В. Тельнова // Галицький економічний вісник. – 2012. – № 4 (37). – С. 140–147.
8. Буратчук Н. Ю. Фінансовий контролінг в управлінні робочим капіталом торговельних мереж [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Буратчук Наталія Юріївна ; Держ. ВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – Київ, 2015. – 20 с.
9. Іценко Н. А. Фінансовий контролінг в системі управління фінансовою діяльністю підприємства [Електронний ресурс] / Н. А. Іценко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки . – 2012. – Вип. 22 (1). – С. 227–232.
10. Костецький В. В. Фінансовий контролінг у системі управління фінансами підприємства [Електронний ресурс] / В. В. Костецький // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Економіка . – 2012. – Вип. 19. – С. 143–146.
11. Маргасова В. Г. Дефініції поняття «фінансовий контролінг» [Електронний ресурс] / В. Г. Маргасова, К. М. Катрушенко // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1 : Економіка . – 2014. – Вип. 2. – С. 125–128.
12. Івахненко С. В. Фінансовий контролінг: методи та інформаційні технології / С. В. Івахненко, О. В. Мелих. – К. : Знання, 2009. – 319 с.